

VIII. ročník mezinárodní konference „MEDICÍNA KATASTROF“ Zlín 21. – 23. června 2004

T é m a : Nové úkoly v oblasti zjišťování, předávání a vyhodnocování údajů o radiační, chemické a biologické situaci za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu a při řešení krizových situací spojených s teroristickými útoky.

Autor : Ing. František Kozák, MV-generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky, odbor ochrany obyvatelstva

Úvod

Ochrana obyvatelstva při ohrožení ZHN byla v období studené války až do roku 1990 v České republice zabezpečována jako součást opatření přípravy státu k obraně před následky války za použití těchto zbraní a od druhé poloviny 80. let i jako součást opatření při úniku nebezpečných škodlivin při haváriích.

Nové úkoly v diskutované oblasti vychází z nutnosti reagovat na nové hrozby a rizika, která jsou charakterizována v bezpečnostní strategii České republiky. I když na území střední Evropy v současné době bezprostředně nehrozí rozsáhlejší vojenský konflikt s použitím zbraní hromadného ničení, rozšiřuje se okruh subjektů, které mohou disponovat vybranými komponenty ZHN, což v kombinaci s reálnou hrozbou terorismu a celkovým vývojem ve světě představuje potenciální nebezpečí. Proto jedním z ochranných opatření k zabezpečení ochrany obyvatelstva České republiky před zdraví škodlivými látkami či zdroji ionizujícího záření za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu a v případě teroristických útoků bude zjišťování, předávání a vyhodnocování údajů o radiační, chemické a biologické situaci. Takový ucelený postup o vzniklé situaci se od roku 2003 definuje na úrovni zainteresovaných resortů.

1. Zbraně hromadného ničení a teroristické útoky

Pod pojmem zbraně hromadného ničení si již nepředstavujeme jen bojové hlavice a řízené střely vyvinuté pro účely ozbrojeného konfliktu, ale existují i další prostředky, které svými ničivými faktory mají charakter ZHN. Tyto prostředky využívají toxických a radiologických materiálů produkovaných průmyslem, bakteriologických materiálů získaných v mírových laboratořích nebo nebezpečných materiálů, které se šíří cílenými údery na mírové infrastruktury. Teroristické skupiny mohou pro své ozbrojení zneužít existující vojenský arzenál, vyrobit komponenty ZHN, zejména bojové chemické látky s důrazem na super - toxické letální nervové jedy nebo zneužít běžně průmyslově vyráběné toxické látky, radionuklidy a vysoce infekční materiály. Dalším zdrojem potenciálního nebezpečí je násilné vyvolání sekundárních účinků havarijních dějů, jako jsou údery na chemická, petrochemická, jaderná a jiná zařízení. Tyto jevy se podobají mírovým haváriím, ale značně se liší rychlostí nástupu ničivých faktorů.

K zásadní změně pohledu na možné útoky proti obyvatelstvu chemickými, biologickými, radiologickými a jadernými zbraněmi, prostředky nebo látkami („CBRN“)¹ u nás i ve světě došlo po teroristickém útoku 11. září 2001 v New Yorku a stěžejní otázkou bezpečnosti 21. století se stal boj proti mezinárodnímu terorismu a proti šíření CBRN. Výzvedné služby zachytily náznaky, že některé státy a teroristické skupiny se aktivně snaží o získání komponent ZHN. Proto je nutné být připraveni na možné mimořádné události spojené

¹ Chemical, Biological, Radiological and Nuclear. Označení lépe vystihuje současnou problematiku oproti pojmu zbraně hromadného ničení (ZHN)

s použitím jaderných, radiologických, chemických a biologických zbraní, prostředků nebo látek. Teroristické skupiny už neusilují jen o politické cíle, ale jsou hnány i fanatickým extremismem se snahou o šíření strachu, hromadné zkázy a zabití obyvatelstva, což potvrzuje nejnovější vývoj situace ve světě.

2. Řešení problematiky ochrany obyvatelstva proti chemickému, biologickému, radiologickému a jadernému ohrožení

Při řešení mimořádných událostí, spojených s výskytem zdraví škodlivých látek nebo zdrojů ionizujícího záření je nezbytné rychlé získání spolehlivých údajů o charakteru, rozsahu a úrovni kontaminace osob, ovzduší, zvířat, potravin, krmiv, vody, terénu, budov a techniky. Od těchto údajů se odvíjí všechna následná opatření. Na druhu a množství uniklé nebo záměrně použité zdraví škodlivé látky či zdroje ionizujícího záření závisí také rozhodnutí o varování obyvatelstva, nutnosti provedení evakuace postižené oblasti, ukrytí obyvatelstva, postupu při poskytování první pomoci a lékařského ošetření postižených osob, doporučeném způsobu ochrany povrchu těla a dýchacích cest u obyvatelstva a jednotek provádějících záchranné a likvidační práce, způsobu hašení případného požáru, režimu života v kontaminovaném prostoru nebo v poli ionizujícího záření, postupu likvidace zdraví škodlivé látky či zdroje ionizujícího záření a způsobu provádění dekontaminace osob, zvířat, terénu, budov, atd.

Již v dubnu 1999 na Washingtonském summitu NATO se řešila otázka ochrany civilního obyvatelstva zemí NATO proti rizikům ZHN a bylo vytvořeno Středisko ZHN NATO. Hlavním důvodem, proč bylo toto středisko založeno nebyla nedostatečná ochrana vojsk, ale extrémní zranitelnost obyvatelstva, jak se uvádí v dokumentu AC/23-N/509 „Zranitelnost civilního obyvatelstva z hlediska šíření ZHN“. Z pohledu opatření na ochranu obyvatelstva byl úkol Centra formulován jen jako úkol koordinovat spolupráci a vzájemnou informovanost s ostatními resorty státní správy. Prosazování opatření na ochranu obyvatelstva proti ZHN je třeba řešit nejen jako informovanost, ale i jako přípravu na vznik situace po jejich použití. To je také jeden z důvodů, proč je snaha stanovit postup při řešení odborné problematiky zjišťování, předávání a vyhodnocování údajů o radiační, chemické a biologické situaci za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu a při řešení krizových situací spojených s teroristickými útoky. Úkoly v uvedené problematice byly stanoveny v usnesení VCNP č. 161/2002, dále v Národním akčním plánu boje proti terorismu (aktuální znění pro rok 2004), přijatém usnesením vlády č. 479 ze dne 19. května 2004 a č. 461/2003 k základnímu systému ochrany občanů před biologickými agens a toxiny.

Současný právní řád ČR obsahuje nezbytné právní normy, které stanoví ministerstvům a ostatním ústředním správním orgánům, orgánům krajů, obcím a vybraným právníkům a fyzickým osobám konkrétní úkoly v oblasti ochrany obyvatelstva. Jedná se zejména o zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení. Další normy vztahující se k problematice ochrany obyvatelstva při použití jaderných, radiologických, chemických a biologických zbraní, prostředků nebo látek jsou uvedeny v dalších zákonech nebo vyhláškách. I když uvedené právní normy částečně platí rovněž pro krizové stavy vyhlášené v souvislosti se stavem ohrožení České republiky nebo při válečném stavu, není tato oblast samostatně řešena žádným právním předpisem.

Řídící a koordinační úlohu sehrává Ministerstvo vnitra jako ústřední orgán pro ochranu obyvatelstva. Plněním úkolů v oblasti ochrany obyvatelstva při mimořádných událostech a krizových stavech je pověřen Hasičský záchranný sbor České republiky, který koordinuje integrovaný záchranný systém, podílí se na havarijním a krizovém plánování a zabezpečuje a koordinuje organizační a technická opatření v oblasti ochrany obyvatelstva, především varování, ukrytí, evakuaci a nouzové přežití. Jedním ze základních úkolů ochrany obyvatelstva před následky teroristických útoků je stanovení dalšího postupu při řešení

problematiky zjišťování, předávání a vyhodnocování údajů o radiační, chemické a biologické situaci za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu a při řešení krizových situací spojených s teroristickými útoky. Vytvoření tohoto uceleného komplexu činností představuje plnění určitých funkcí na úrovni centrální, krajské a místní a týká se především otázek:

- výběru metod (programů) pro vyhodnocování,
- vytvoření předpokladů pro efektivní fungování,
- prvotních zdrojů informací,
- způsobu předávání dat,
- rozmístění měřících bodů,
- výškolení odborníků.

3. Doporučený postup při řešení uvedené problematiky

Usnesením Bezpečnostní rady státu ze dne 25. května 2004 č. 121 byla dána této problematice priorita. Bylo uloženo 1. místopředsedovi vlády a ministru vnitra v součinnosti s ministry dalších resortů předložit k projednání na schůzi vlády Harmonogram dalšího postupu se stanovením odpovědnosti za plnění jednotlivých úkolů. Vychází se přitom ze skutečnosti, že koordinační role s celorepublikovou působností bude plně v gesci resortu Ministerstva vnitra což je v souladu se zákonem č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy. Zároveň by měl resort Ministerstva vnitra plnit funkci Národního koordinačního a vyhodnocovacího střediska ZHN (dále jen „NKVS ZHN“), čímž by byla zajištěna návaznost plnění jeho úkolů k zabezpečení ochrany obyvatelstva při mimořádných událostech za mírových stavů na úkoly stejného charakteru za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu. Funkci hlavního koordinátora v resortu MV bude vykonávat GŘ HZS ČR.

NKVS ZHN bude koordinovat součinnost s obdobnými zařízeními jednotlivých resortů, zejména vnitra, obrany, zdravotnictví, zemědělství, životního prostředí, Českého hydrometeorologického ústavu, Státního úřadu pro jadernou bezpečnost a dalších.

Vzhledem k vytvoření systému chemické služby včetně existence chemických laboratoří u HZS ČR se navrhuje, aby GŘ HZS ČR koordinovalo za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu a při řešení krizových situací spojených s teroristickými útoky řešení problematiky zjišťování, předávání a vyhodnocování údajů o chemické situaci. Zabezpečení tohoto úkolu bude realizováno v souladu s „Konceptí chemické služby HZS ČR, jejíž zpracování bylo uloženo v „Koncepti ochrany obyvatelstva do roku 2006 s výhledem do roku 2015“ přijaté usnesením vlády ČR č. 417 z 22. dubna 2002.

Krajská koordinační a vyhodnocovací střediska ZHN (dále jen „KKVS ZHN“) budou plnit obdobnou funkci jako NKVS ZHN v rozsahu a působnosti příslušného kraje (hl. m. Prahy). Předpokládá se úzká propojenost NKVS ZHN a KKVS ZHN na operační střediska IZS v působnosti HZS ČR k poskytnutí a předávání údajů a informací o vzniklé situaci.

Za řešení problematiky zjišťování, předávání a vyhodnocování údajů o radiační situaci za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu a při řešení krizových situací spojených s teroristickými útoky bude zodpovídat Státní úřad pro jadernou bezpečnost.

Za řešení problematiky zjišťování, předávání a vyhodnocování údajů o biologické situaci za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu a při řešení krizových situací spojených s teroristickými útoky bude zodpovídat Ministerstvo zdravotnictví.

Ostatní ministerstva, ústřední správní úřady a další správní úřady, vybrané právnické a podnikající fyzické osoby budou zabezpečovat zapojení svých sil a detekčních prostředků

ke zjišťování stupně kontaminace a předávání údajů koordinačním a vyhodnocovacím střediskům ZHN.

Jednotlivá ministerstva a jiné ústřední orgány státní správy by měly v blízké budoucnosti v součinnosti s MV-GŘ HZS ČR vypracovat prováděcí směrnice ve své působnosti k zabezpečení zjišťování, předávání a vyhodnocování údajů o vzniklé radiační, chemické a biologické situaci.

Připravovaná zařízení civilní ochrany zřizovaná v souladu s vyhláškou MV č. 380/2002 Sb., k přípravě a provádění úkolů ochrany obyvatelstva, by se měla rovněž podílet na zjišťování a označování nebezpečných oblastí.

Jednotlivá ministerstva a jiné ústřední správní úřady by měly zabezpečovat zjišťování, předávání a vyhodnocování údajů ve své působnosti a k tomu bude nutné jimi vypracovat prováděcí směrnice pro danou oblast.